

Οι δάσκαλοι, η γραφική ύλη και τα σχολεία στο Βυζάντιο

/ [Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#)

Κώδικας

Γραφική Ύλη και Συγγράμματα

Τα παιδιά έγραφαν με στύλον ή γραφείον, που είχε μυτερή ακίδα στο ένα άκρο, ώστε τα γράμματα να χαράσσονται εύκολα και πεπλατυσμένα στο άλλο για να σβήνουν. Έγραφαν πάνω σε ξύλινες πινακίδες, τα σχεδάρια, που τις κουβαλούσαν στο μάρσιπο, δηλαδή στην τσάντα τους. Τα μεγαλύτερα παιδιά άρχιζαν να γράφουν πάνω σε μικρά κομμάτια παπύρου με πένα. Ο πάπυρος όμως ήταν ιδιαίτερα ευαίσθητο υλικό και γι' αυτό μετά τον 6ο αιώνα, αντικαταστάθηκε σταδιακά από την περγαμηνή, που κατασκευαζόταν από δέρματα μικρών ζώων, ήταν πιο ανθεκτική και η επιφάνειά της ήταν λεία και γυαλιστερή.

Έγραφαν με ένα ειδικά ξυσμένο καλάμι τον κάλαμον, που το βουτούσαν σε μελάνι, μαύρο συνήθως. Το χαρτί, αν και ήταν από παλιά γνωστό, άρχισε να χρησιμοποιείται, εισαγόμενο από την Κίνα, τον 11ο αιώνα. Από τον 13ο αιώνα μπόρεσαν οι Βυζαντινοί να παράγουν οι ίδιοι όσο χαρτί χρειαζόνταν.

Τα χειρόγραφα τυλίγονταν σε κυλίνδρους μέχρι που εφευρέθηκε το βιβλίο. Τα πρώτα βιβλία λέγονταν κώδικες κι αποτελούνταν από μερικά διπλωμένα φύλλα. Όταν ο αριθμός των διπλωμένων φύλλων ήταν 3 ή 6, τότε λέγονταν τετράδια. Με τη συρραφή πολλών τετραδίων γίνονταν τα βιβλία. Για εξώφυλλα

χρησιμοποιούσαν συνήθως πλάκες ξύλινες. Όταν όμως ένα βιβλίο προοριζόταν για λειτουργική χρήση σε μια εκκλησία ή ήταν παραγγελία κάποιου πλούσιου, τότε το εξωτερικό κάλυμμα το έκαναν από κάποιο πολύτιμο υλικό, π.χ. ελεφαντοστό, χρυσάφι ή ασήμι.

Τα βιβλία ήταν πολύ ακριβά, τα θεωρούσαν μάλιστα είδος πολυτελείας. Ένας τόμος μεσαίου μεγέθους κόστιζε όσο το μισό του ετήσιου εισοδήματος ενός πολύ καλά αμειβόμενου δημοσίου υπαλλήλου. Έτσι οι περισσότεροι δεν αποκτούσαν σε ολόκληρη τη ζωή τους πάνω από είκοσι βιβλία. Γι' αυτό συνήθιζαν να δανείζονται τακτικά ο ένας από τον άλλον. Υπήρχαν όμως και μερικοί που είχαν καταφέρει με πολλές θυσίες, να συγκροτήσουν μεγάλες προσωπικές βιβλιοθήκες, όπως ο μητροπολίτης Καισαρείας Αρέθας, η Θεοδώρα Καντακουζηνή καθώς και ο πατριάρχης Φώτιος.

Τα Βυζαντινά Σχολεία

Τα σχολεία για τα μεγαλύτερα παιδιά στεγάζονταν σε κτίρια στο κέντρο της πόλης. Ήταν συνήθως μικρά, συχνά χωρίς παράθυρα. Στις αίθουσες υπήρχε «ο διδασκαλικός θρόνος», δηλαδή η έδρα λίγο πιο ψηλά. Δεν υπήρχαν θρανία. Λίγοι τυχεροί κάθονταν σε ξύλινες ψηλές καρέκλες, τις αναβάθρες ή σε σκίμποδες, δηλαδή σκαμνάκια. Οι υπόλοιποι βολεύονταν στο πάτωμα ή χρησιμοποιούσαν κατεργασμένα δέρματα ζώων, τις διφθέρες ή προβιές. Στην αίθουσα υπήρχε το αναλόγιο, πάνω στο οποίο οποθετούσαν τα βιβλία για να τα παίρνουν οι μαθητές και να διαβάζουν. Στους τοίχους διάβαζε κανείς επιγραφές με τους τίτλους όπως: «Θεόν φοβού», «Γονείς τίμα».

Δεν υπήρχε βέβαια Ωρολόγιο Πρόγραμμα ούτε συγκεκριμένη ημερομηνία για την έναρξη των μαθημάτων. Αυτό που καθόριζε την αρχή της σχολικής χρονιάς ήταν η δυνατότητα των γονιών να πληρώσουν τα απαραίτητα δίδακτρα, καθώς τα σχολεία ήταν ιδιωτικά και το κόστος τους δυσβάστακτο για τις περισσότερες οικογένειες.

Αρκετά σχολεία ιδρύθηκαν με αυτοκρατορική πρωτοβουλία. Οι μαθητές ήταν κυρίως ορφανά παιδιά, προερχόμενα μάλιστα από πολλές διαφορετικές εθνότητες της αυτοκρατορίας. Ακόμη κάθε Επισκοπή συντηρούσε δικά της εκκλησιαστικά σχολεία. Επίσης πολλά μοναστήρια, ακολουθώντας τα διδάγματα του Αγίου Βασιλείου, όχι μόνο ίδρυσαν βιβλιοθήκες και εργαστήρια αντιγραφής, αλλά και συντηρούσαν λόγιους μοναχούς που μελετούσαν τα κείμενα των μοναστηριακών βιβλιοθηκών και δίδασκαν τους άλλους μοναχούς.

Τα παιδιά πήγαιναν στο σχολείο με τα καθημερινά τους ρούχα. Έτρωγαν εκεί στο διάλειμμα και το μεσημέρι. Το φαγητό τους ήταν ψωμί, τυρί και υχνά παστό ψάρι. Οι μαθητές από τις επαρχίες, που είχαν έρθει στην πρωτεύουσα για να σπουδάσουν, έμεναν στο σχολείο, ενώ οι υπόλοιποι επέστρεφαν το απόγευμα στα σπίτια τους.

Οι δάσκαλοι

Τα σχολεία διηύθυναν οι μαΐστορες που δίδασκαν μόνο στις μεγαλύτερες τάξεις. Μια ομάδα προχωρημένων μαθητών αναλάμβανε τη διδασκαλία των μικρότερων τάξεων, πάντα υπό την καθοδήγηση του μαΐστορα. Δάσκαλοι και μαθητές μελετούσαν τα κείμενα, τα αντέγραφαν και τα σχολίαζαν. Οι Βυζαντινοί εκτιμούσαν ιδιαίτερα την αρχαία πνευματική τους κληρονομιά, γι' αυτό και τη διέσωσαν. Μεταξύ των διδασκόντων υπήρχε αυστηρή ιεραρχία: Πρώτος ήταν ο διδάσκαλος και ακολουθούσε ο παιδευτής. Για να ανέβει κάποιος στην ιεραρχία, έπρεπε να ψηφίσουν όλοι, δάσκαλοι και μαθητές, ενώ το διορισμό υπέγραφε ο ίδιος ο αυτοκράτορας.

Σύμφωνα με την Άννα Κομνηνή στην Αλεξιάδα, «Το εκπαιδευτήριο το διευθύνει ένας δάσκαλος. Γύρω του στέκονται τα παιδιά, απασχολημένα σοβαρά άλλα με ερωτήσεις γραμματικές και άλλα με τη συγγραφή των λεγόμενων σχεδών. Εκεί μπορείς να δεις και Λατίνο να εκπαιδεύεται και Σκύθη να μαθαίνει ελληνικά και Ρωμαίο να μελετά τα συγγράμματα των Ελλήνων και τον αγράμματο Έλληνα να μαθαίνει τα σωστά ελληνικά».

Ο καλός δάσκαλος φρόντιζε και για τη σταδιοδρομία των μαθητών του μετά την αποφοίτησή τους, κάτι που αποτελούσε την καλύτερη διαφήμιση για ένα σχολείο. Πολλοί νεαροί απόφοιτοι έβρισκαν δουλειά ως υπάλληλοι του κράτους, χάρη στις θερμές συστατικές επιστολές των δασκάλων προς κάποιον αξιωματούχο.

Παρά το σημαντικό εκπαιδευτικό έργο που προσέφεραν, οι δάσκαλοι δεν έπαιρναν την ανάλογη αμοιβή. Συχνά υποχρεώνονταν να γράφουν επιστολές ζητώντας τα οφειλόμενα ή κατέφευγαν στα δικαστήρια. Το πενιχρό εισόδημα των δασκάλων κάποιες φορές αναλάμβανε να συμπληρώσει το Πατριαρχείο με βοήθημα σε είδος, συνήθως αλεύρι, που ονομαζόταν ευλογία ή αρτίδιον.

Η παρακολούθηση των μαθημάτων ήταν υποχρεωτική, αλλά φαίνεται πως και τότε μερικοί μαθητές έκαναν σκασιαρχείο. Μια συνηθισμένη τιμωρία ήταν να μείνουν νηστικοί στο διάλειμμα. Πολύ συχνά έτρωγαν ξύλο. “Ο μη δαρείς ου παιδεύεται” έλεγαν τότε, δηλαδή “Όποιος δε δαρθεί δε μαθαίνει γράμματα”. Κάποτε έπαιρναν και αποβολή από το σχολείο και όλα αυτά με την απόλυτη έγκριση των γονιών τους (Baynes N. & Moos H., 1988). Όμως η σχέση δασκάλου - μαθητή ήταν, πάνω απ' όλα, σχέση αγάπης και σεβασμού.

Λεωνίδα Ν. Λυμπέρης, *Αναδημοσίευση από τα <<ΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ>>*
τεύχος 107-108

Πηγή: vizantinonistorika.blogspot.gr